

tem, vel nullum in rebus spiritualibus efficiunt fructum; supponendum enim certo est sacerdotes Illyricos raros, vel vix aliquos sibi huiusmodi librorum lecti-
onibus et exercitationibus dare, quia hi numquam assuerunt discere, nec habi-
tum discendi habent; utpote qui post assecutionem simplicis lecturae Breviarii
et Missalis, totos se agriculturæ, vinetis et huiusmodi aliis rebus dederunt.

Haec habui, quæ ad gratiosum praeceptum Eminentiae Vestrae quam ob-
sequiose et humiliter referrem, exoptans a Summo Deo Eminentiae Vestrae
omnem felicitatem.

Datum Flumine S. Viti die 5 Septembris 1654.

Eminentiae vestre humillimus et devotissimus servus

Petrus Mariani Episcopus Segniensis et Modrusiensis

24.

Izvjješće Martina Brajkovića oko 1700. godine

1. Opis izvješća

Kod Brajkovića ćemo odstupiti od strogih kriterija u određivanju što su to *izvjješća ad limina*. On je bio u stalnom dopisivanju s Rimskom kurijom, s raznim kongregacijama i sa samim Svetim Ocem, ali nijedan od tih dopisa niti izričito spominje da se njime ispunjava obveza takvih izvješća, niti se to prema sadržaju može zaključiti. Budući da se u tim dopisima ipak izvješćuje Sveta Stolica o stanju u Senjskoj i Modruškoj biskupiji, te da su oni bogati sadržajem, odlučili smo objaviti četiri od tih dopisa.

a) Izvjješće Svetom Ocu o stanju biskupija, oko 1700. godine. Nalazi se u Arhivu Propagande, *Scrittura Congressi, Ungheria, Transilvania*, vol. 2, ff. 403r-405r. Objavili su ga Farlati (*Illyricum sacrum*, IV., str. 152-153) i Sladović u svom prijevodu na hrvatski (str. 46-48).

b) Izvjješće jednoj Kongregaciji (vjerojatno Propagandi) o pitanju shizmatika u biskupijama, iz istog vremena. Objavili su ga Farlati (ondje, 153-155) i Sladović u svom prijevodu (ondje, 49-52).³³¹

c) Pismo kardinalu Državnom Tajniku 11. srpnja 1702. Nalazi se u ASV, *Lettere di Vescovi e di Prelati*, vol. 98, pp. 46-47.

³³¹ Ostala Brajkovićeva izvješća kod *Farlatija* na str. 149-152, 156-157; kod *Sladovića* na str. 42-45. Ima Brajković još jedno izvješće Svetoj Stolici (v. *Farlati*, IV., str. 149), ali jasno je da je tome izvješću bio povod način imenovanja senjskih i modruških biskupa i ono nema namjeru dati cjeloviti prikaz stanja biskupija. Papa Klement 15. travnja 1702. preporučuje caru Brajkovića protiv presizanja svjetovnjaka, na što se Brajković tuži u ovom pismu papi (*Sladović*, 318).

d) Pismo kardinalu Državnom Tajniku 28. rujna 1702. Nalazi se u ASV, *Lettere di Vescovi e di Prelati*, vol. 89, pp. 614-615.

2. Sadržaj izvješća

a) *Izvjeshće Svetom Ocu oko 1700.*

Svetište Majke Božje na Trsatu darovima pobožnih vjernika steklo je veliko blago, od čega je dosta toga u zadnje vrijeme, ne zna se kako, nestalo. Potrebno je imenovati papinsku komisiju koja bi to istražila i popisala sve što Svetište od dragocjenosti posjeduje. Blago bi se trebalo čuvati pod trostrukim ključem, a trebalo bi posebno voditi misnu milostinju a posebno darove za svetište.

Redovnici u Senju, Crikvenici i Novom ne dopuštaju biskupsku vizitaciju i osnivaju bratovštine, kojih račune ne pokazuju biskupu. Nakon što se biskupija znatno proširila, još je veća potreba za učenim misionarima. Sveta Stolica bi s 200 škuda mogla pomoći da se podmire troškovi misionara izvan biskupije, a za biskupiju bi mogla osigurati nekoliko mjesta u svojim zavodima (Propaganda, Germanikum) i pri kaptolu Sv. Jeronima u Rimu. Svećenici koji bi se ondje pripremali bili bi velika podrška biskupijskom kleru, kako su to oni koji su bili u Loretskom zavodu.

Služba Božja obavlja se iz knjiga na "ilirskom" jeziku, ali takvih knjiga ima prema- lo, a i postojeće su pune pogrešaka. Biskupijski svećenik Nikola Maričić mogao bi pomoći da se one uklone i da se priredi izdanje s novim svecima.

Kanonici stolnog kaptola nemaju posebnih oznaka niti imaju svoj statut. U vinodolskim kaptolima bi trebalo smanjiti broj kanonika, kako bi preostali mogli dolično živjeti. Moli Sv. Oca da ga preporuči caru i ostalim državnim nadležnima da se Crkvi vrate prijašnje desetine i da se dobije koje nepokretno dobro za podizanje sjemeništa u Senju. Također bi trebalo davati senjskim kanonicima godišnje 60 zlatnika u skladu s darovnicom Nikole Frankopana.

b) *Izvjeshće Kongregaciji oko 1700.*

U prvom dijelu izvješće se bavi pitanjem shizmatika, a u drugom dijelu pitanjem biskupijskih prihoda.

Nesjedinjenih Vlaha ima u obje biskupije, a više ih je u Senjskoj i imaju plodnija područja. Mnoge su katoličke crkve pretvorili u svoje, kao što u Vilićima kraj Otočca u našoj crkvi Sv. Duha slave svoju liturgiju. U Brlogu čine većinu i imaju svoga svećenika. U brinjskom kraju najbrojniji su u Dabru, Prokikama i Lučanima, a u kosinjskom kraju je tek četvrtina katolika. Među Vlasima u Sv. Jurju, Krmpotama, Jablancu i Krasnu ima i shizmatika, ali ondje je samo katolički svećenik. Ima shizmatičkih Vlaha u župama Ogulin, Oštarije i Modruš, a posebno u Plaškom, Carevom Polju, Munjavi, Dubravama i Gomirju. Oko starih utvrda u Tržiću, Poloju, Perjasici, Budačkom i Blagaju naseljavaju se više shizmatici nego katolici.

Svi bi se ti shizmatici lako sjedinili s Katoličkom crkvom kad bi se spriječilo njihove svećenike da s njima budu u dodiru. Ljudima, naime, ne smeta katolički obred, ali ih od toga odvraćaju njihovi svećenici, a i potplaćeni činovnici.

Nekada su biskup i kaptol redovito ubirali desetinu, ali nakon što su mnoga područja zauzeli shizmatički i katolički Vlasi, nema od tih desetina gotovo ništa. U Otočcu i sada postoji područje pod nazivom Biskupnić, što znači da je bilo u biskupskom vlasništvu. U Brinju i Gackoj mjesto desetine negdje plaćaju četrdesetinu. Četrdesetina se davala i u ogulinskom kapetanatu, ali nakon 1690. ne daje se ni ondje. Jednom riječi, od prekokapelskih krajeva ne dobiva se ništa. Na račun nekadanjih posjeda u Krbavi moglo bi se dati neko mjesto, npr. kraj oko Kleka, za uzdržavanje biskupa i kaptola. Na žalost prava Crkve ne mogu se pismeno potvrditi, jer su nestali spisi iz arhiva, ali jasna je predaja o tome. Krasno je kralj Ferdinand 1527. dao Senjskom kaptolu. Nikola Frankopan izdao je darovnicu kaptolu na godišnjih 50 zlatnika i trebalo bi naći načina da mu se to isplaćuje. Biskup se uzdržava samo vinodolskim desetinama, a od toga daje i arhidakonu za njegovo uzdržavanje.

Senjski kaptol ima četiri dostojanstva (prepozit, arhidakon, arhiprezbiter i primicer) i osam ostalih kanonika. Postojale su opatije Sv. Križa kraj Senja, Sv. Nikole u Otočcu, Sv. Jurja Lisačkog i još jedna. Jedna komisija trebala bi izvidjeti što je nekada njima pripadalo, da se to dade na korištenje Crkvi. Zvona modruške crkve bila su prenesena u Otočac.

Biskup je potpuno obnovio biskupsku rezidenciju.

c) Pismo kardinalu Državnom Tajniku 11. srpnja 1702.

Brajković zahvaljuje što je dobio jedno mjesto u zavodu Neofita a drugo u Loretu. Morao je zbog potreba biskupije otići u Beč. Ondje je tražio među ostalim i da sjedinjeni vlaški svećenici budu oslobođeni civilnih sudova, što bi bio i drugima poticaj da se sjedine s Katoličkom crkvom. U biskupiji treba raditi na obnovi crkava. Zato bi bilo potrebno imati carsku potporu i učene svećenike. Za trsatski samostan, a ni za druge redovnike, još nije nađeno rješenje.

d) Pismo kardinalu Državnom Tajniku 28. rujna 1702.

Katolički Vlasi 6. kolovoza ubili su u crkvi svoje komandante Ramsisla i Coronija. Ovi su ih prethodno neprimjereno kažnjavali. Zločinci su nastojali i ostale dobiti za sebe. Bilo je opasno za cijelu pokrajinu, a lako se moglo dogoditi da se pokršteni Turci opet vrte u Tursku i na islam. Zamoljen sam da nešto učinim kako bi se izbjegle veće opasnosti. Na dan Velike Gospe sastao sam se s počiniteljima zločina i uvjerio ih u štetnost njihova čina. Priznali su. Nakon toga sam pred crkvom (U Klancu) održao govor pred više od dvije tisuće ljudi i uvjerio ih da se trebaju pokajati i nadoknaditi štetu te se pokoriti volji Boga i cara. Dao sam im vrijeme pokore do Male Gospe. U međuvremenu su sve crkve bile zatvorene. Bio sam poslije i u drugim mjestima, i svagdje su se ljudi zaklinjali na vjernost Bogu i caru. Shizmatici u Krbavi su me molili da ih preporučim caru, jer da oni nisu ništa krivi. Pokršteni Turci obećali su

da će ostati trajno vjerni kršćanskoj vjeri. Na Malu Gospu grešnici su došli kao pokajnici u Perušić. Vratili su sve što su oduzeli drugima i državi. Oslobođeni su od cenzura, a svećenicima je rečeno da mogu otvoriti sve crkve. O tome je obaviješten carski dvor i gradačka komora.

Sav taj posao spriječio me u radu na sjedinjenju shizmatičkih Vlaha, ali moglo bi se i sjedinjenje pospješiti, jer sada svi shizmatici traže moju zaštitu. Već sada u svim mjestima u Lici gdje je katolički župnik mnogi od njih idu u naše crkve. U Kosinju nisu primili vladiku, a ono što su davali svome svećeniku obećavaju da će dati našemu.

Kada budu sigurniji putevi, poslat ću odabranog mladića u zavod Neofita, a drugoga u Loreto.

3. Izvješća

a) Izvješće Svetom Ocu o stanju biskupija, oko 1700. godine

Beatissime Pater!

Sacra domus Nazaretana Tersacti in dioecesi Modrussensi tribus annis et sex mensibus quieverat, unde Lauretum translata fuit³³²; in cuius locum eiusdem magnitudinis et formae sacellum extrui curaverant comites Frangipani, eius loci tunc domini, uti et monasterium patrum observantiae, modo reformatis datum. Reperitur etiam in eodem sacello celebris imago Beatae Mariae Virginis a Sancto Luca depicta atque a Urbano V. pro solatio illarum partium transmissa. Sacellum hoc ex pia fidelium liberalitate ac erga Dei Matrem devotione magnum thesaurum acquisierat; qui tamen non adeo pridem valde imminutus et absumptus est. A quo autem ablati, aut in quid insumptus fuerit, facile resciri possit, si Sanctitatis Vestrae per qualificatas personas inquisitionem fieri demandaret. Pars aliqua adhuc ex illo thesauro remansit; sed haec pari periculo non caret: eius tamen securitati provideri posset si Sanctitas Vestra mandatis sub triplici clavi custodiretur, quarum una esset penes episcopum loci, altera penes patres reformatos, tertia penes parochum, aut aliam personam qualificatam. Sic enim fieret ut fidelium populorum, qui nunc ob amissum thesaurum moesti sunt, pristina erga Deiparam liberalitas excitaretur et eiusdem sacelli honori ac decori prospiceretur. Habet idem sacellum suam argenteriam, vestes sacras et alia indumenta et ornamenta, quae omnia ut debite custodiantur, conscribenda essent per Sanctitatis Vestrae commissarios, et curae personarum dignarum commitenda. Inter eleemosynas pro missis et

³³² Od senjsko-modruških biskupa prvi o tome izvješćuje Martena 1615. (v. ondje).

pro sacello nulla habetur distinctio.³³³ Expediret fortasse, ut talis distinctio fieret quae in sancta domo Lauretana observatur. Praeterea ne capsulae elemosynarum absque episcopi praesentia reserari possent, ut sic omnium ratio melius annotetur.

Regulares monachi Segniae, Czriqueniczae et Novi, licet numero ubique paucissimi, episcopum ad visitationem non admittunt. Erigunt in ecclesiis suis confraternitates, quarum rationem episcopo denegant. Hic pariter Sanctitati Vestrae pro opportuno remedio supplicatur.

Habeo episcopatum valde amplum et dilatatum, cuius magna pars in regionibus recenter Turcis ereptis; sed sacerdotibus doctis et latini idiomatis peritis plane destitutum, qui eundem populum in rebus fidei instruant, et schismaticorum, qui copiosi sunt, reductionem procurent. Suppleri hic defectus posset si aliunde docti ac linguae Illyrice periti missionarii advocarentur. Verum cum proventus episcopales tenues habeam, tales conducere nequeo. Si tamen Sanctitas Vestra ducenta scuta annua paterne assignare dignaretur, in hunc finem fideliter impenderentur.³³⁴ Expediret binos clericos in collegio De Propaganda fide, et saltem alios binos in collegio Germanico, vel aliquo alio, ex eodem episcopatu recipere et educare, qui reduces bene instructi cultum divinum et animarum salutem promoverent: cum ibi seminarium nullum sit, neque tam cito ob inopiam mediorum et instrumentorum haberi valeat. Possent etiam saltem bini sacerdotes ex eodem episcopatu ad Capitulum Sancti Hieronymi Illyricorum de Urbe suscipi, qui illius beneficii auxilio altioribus studiis operam darent; ac illis obsolutis in patriam reverterentur, et successive alii aliis succederent, uti factum est cum aliquibus qui in collegio Lauretano sua studia absolverunt.³³⁵

Totus clerus in dicendo divino officio et missarum celebratione, Illyrici idiomatis libris utitur, quibus pene caret; et nisi ex typographia de Propaganda fide provisum fuerit, brevi a divinis cessare cogetur, cum latini idiomatis peritiam non habeat. Quia vero libri, qui modo extant, pluribus erroribus scate-

³³³ Riječ je o Trsatskom svetištu Majke Božje. Brajković je u toj crkvi 1705, tada već kao zagrebački biskup, dao napraviti željezne rešetke koje dijele lađu od svetišta, da bi se tako bolje zaštitile dragocjenosti (Andrija RAČKI, *Povijest grada Sušaka*, Sušak, 1929, str. 119).

³³⁴ Propaganda je 1702. dodijelila Brajkoviću u tu svrhu 50 škuda i preporučila mu da za potrebe naroda "pod Turcima" pošalje nekog sposobnog mladića na školovanje u zavod u Fermu (*Acta*, 1702, f. 312, n. 6; SOCG, 543, ff. 494-497).

³³⁵ Iz pisma koje je Brajković uputio Državnom sekretaru 11. srpnja 1702. vidi se da je Brajković isposlovao jedno mjesto u Zavodu Neofiti i jedno u Loretu (v. niže).

ant, et lectionibus novorum sanctorum careant³³⁶; neque sit in Urbe aliquis peritus qui errores corrigere et novas lectiones componere valeat; posset ex mea diocesi evocari Nicolaus Maricich, sacerdos latine et glagoliticae linguae satis peritus. Media vero pro illius sustentatione vel a Sacra Congregatione De Propaganda fide, vel ab hospitali Sancti Hieronymi suppeditari possent, prout Sanctitati Vestrae melius visum foret.

Caret pene tota dioecesis mea reliquiis sanctorum. Quare demisse supplico Sanctitati Vestrae pro duobus corporibus sanctorum, quos primariae dioecesis civitates pro patronis publice colerent: talibus enim in illis partibus magna veneratio adhiberi solet, maxime a populo qui continuo in Turcarum confinis vitam ducit.

Canonici cathedralis Segniensis et dignitates nulla insignia habent determinata quibus a reliquo clero distinguantur. Nullum pariter statutum Domini canonici habent. Quare in utrisque paternam Sanctitatis Vestrae mentem et resolutionem intelligere enixe cupio, ut me in omnibus eidem conformare valeam, vel maxime occasione celebrandae synodi, quae jam a centenis annis cum aliquo fructu celebrata non auditur.

Capitula *Vinodolensia* etc. ob tenuitatem proventuum misere subsistunt. Si tamen Sanctitati Vestrae placitum accederet, canonicorum numerus ad pauciores restringi posset.

Nequeo satis Sanctitati Vestrae piissimi imperatoris Leopoldi dilaudare zelum et favores, quos se facturum dioecesi meae adpromisit. At licet ille sit valde ad benefaciendum inclinatus, ut tamen citius et absque suorum officialium impedimento promissa executioni demandet, summe necessaria esset una Sanctitatis Vestrae epistola ad ipsum danda, pariter ad cardinalem Colonitz, et ad Nuntium Sanctitatis Vestrae apud Aulam caesaream Viennae degentem.

Justa autem mea apud Caesarem petitio est pro restitutione decimarum in toto episcopatu; et ne illis colligendis ab officialibus impedimentum ponatur. Pro terris seu fundis ad ecclesias maxime Modrussiensem, Ostariensem et Segniensem spectantibus, ne potestas saecularis seu laicalis in visitationibus, seu rationibus ecclesiarum se immiscent; ne episcopalia jura in provisionibus

³³⁶ Posljednji glagoljski misal izdan je u Rimu 1631. a priredio ga je Rafael Levaković. U njemu je, iako ne dosljedno, uveden staroslavenski jezik ruskih liturgijskih knjiga. Levaković će to dosljednije provesti u izdanju brevijara 1648. Taj brevijar objavit će ponovno Ivan Paštrič 1688. On će prirediti i novo izdanje Levakovićeve misala 1706. Ovdje nije jasno misli li Brajković na stvarne pogreške u liturgijskim knjigama ili na uvedene rusizme. Brajković je 13. studenoga 1702. uputio Propagandi molbu za glagoljske misale i brevijare (Acta 1702., f. 284), ali nemamo odgovora na tu molbu.

sacerdotum seu dignitatum perturbentur; ut Caesar ex regionibus recenter Turcis ereptis aliquas terras seu bona stabilia assignaret pro seminario Segniae erigendo, in quo juventus educaretur et ecclesiarum ac animarum saluti et necessitati prospiceretur. Ut sexaginta aureos ducatos capitulo et episcopo Segniensi in teloniis Suae Maiestatis rursus dari juberet, quos Nicolaus de Frangipanibus eidem pro missis adventualibus legaverat.

Haec sunt, Beatissime Pater, quae Sanctitati Vestrae proponenda habui, cuius paternae resolutioni ac determinationi me humillime subiicio, ac omnem felicitatem ac prosperitatem voveo.

Sanctitatis Vestrae clientum minimus

Martinus Braikovich

Episcopus Segniensis et Modrussiensis seu Corbaviensis

b) Izvjēšće jednoj Kongregaciji (vjerojatno Propagandi) o pitanju schizmatika u biskupijama

Eminentissimi Patres.

Omissis etc. (id est inscriptione et proemio)

In primis tam Segniensis tam Modrussensis dioecesis Valachis ritus Graeci nolentibus Romanum Pontificem universalis Ecclesiae caput agnoscere, adeo abundant ut utriusque dioecesis plane dimidium ex praestantioribus terris prorsus occuparint, perversisque eorum dogmatibus infecerint, nostras plurimas ecclesias desolaverint et pro conservatoriis gregum suorum in suum usum converterint, exercentes ritum schismaticum, nemine contradicente. Nam in dioecesi Segniensi non est parochia, in Modrussensi vero paucae excipiuntur quae schismatici infectione veneni reperiantur immunes.

Hinc in dioecesi Segniensi parochia Ottochacz omnes pro schismaticis numerat qui sunt in districtu Viliche, et potioem Gatke partem possident, ubi copiae animarum ultra millesimum facile excedit numerum. In Viliche loco nostram olim Sancti Spiritus ecclesiam, miraculis aliquando claram, ludibrio exponunt et potius alibi Graecorum celebrant sollemniam.

Beloch a memoria mea nostrae fidei pro parochia alebat sacerdotem, modo autem duodecim tantum catholicae sunt ibidem, reliquae omnes schismatice Valachum sacerdotem pro parochia habentes. In meo adventu ad istas partes expedivi unum sacerdotem illico, ut ibidem animabus is illis 12 domibus contentis administraret sacramenta.

Brinye parochia tres dispersos pagos inter colles, uti est Daber, Prodike et Luchane³³⁷, in vicinis plures schismaticos tolerat, qui tamen nostras saepius frequentarent ecclesias, nisi ab eorum sacerdotibus indignis vexarentur modis.

Parochiae ... Kossing quartam partem occupant catholici, reliquis potiuntur schismatici per eorum sacerdotes Graecum ritum exercentes, reliquis sane duriores et magis in secta eorum defendenda obstinati.

Praeterea districtus Sancti Georgii, Kerpota, Jablanez et Krasno (!) nonnullos schismaticos mixtos Valachis fidei nostrae tolerat, quibus non alius quam catholicus conceditur parochus.³³⁸

In dioecesi autem episcopatus Modrussensi seu Corbaviensi, quam a potiori parte victricia Suae Maiestatis arma a jugo Turcico vindicarunt, parochias Modrussensem, Ostariensem, Ogulinensem Valachorum ad 200 domus, totumque territorium destructae arcis Plasko inundarunt; item Czareno Polyae aliquot domus, Muniavae plurimae, Otok non paucae et Moravizae plane copiosae. Nullus ex dictis locis caret ministerio schismatici sacerdotis.

Post parochiam Tohuniensem, totum spatium terrarum Dubrave in circuitu Gornyrje³³⁹ in proprium schismatici converterunt emolumentum, sacerdote uno in Dubraevae et Gornyrje kallucerorum seu basilianorum sufficienter provisi.

Hae omnes significatae partes tam Segniensis tam Modrussensis episcopatus, licet erant desertae a potiori parte, et ob metum continuae infestationis Turcicae, tantum in aliqua sua parte habitabiles; numquam tamen hosti tributariae erant, sed nec etiam pro incolis Turcae sunt passi.

Hae autem arces destructae et desertae, quae olim vera dominia erant, ut sunt Tarsich, Polosi, Percasicza, Budachky et Blagay³⁴⁰, incipiunt inhabitari a potiori parte schismaticis Valachis quam hominibus catholicis.

Cuilibet ex his locis provideri posset, si terrae aliquae per commissionem Caesaream pro ecclesiarum in iisdem locis extantium reparatione et dote deinde pro parochi sustentatione applicarentur.

³³⁷ Tj. Dabar, Prokike i Lučane.

³³⁸ Brajković Bunjevce naziva katoličkim Vlasima, jer su se i oni bavili "vlaškim" poslom, tj. stočarstvom.

³³⁹ Gomirje. Ondje je manastir.

³⁴⁰ Tržić, Poloj, Perjasica, Budački i Blagaj.

Tanta schismaticorum multitudo non solum facile uniretur Romanae Ecclesiae, verum etiam illius in omnibus caeremoniis ritum per omnia amplecteretur, si eorum sacerdotibus sub stricta comminatione ad illos prohiberetur accessus. Cuilibet autem domui gravis poena esset infligenda, si schismaticus sacerdos in alicuius domo degens inveniretur, aut solummodo delitescens audiretur; et si secunda vice deprehenderetur, omnibus bonis per confiscationem spoliandus esset. Tandem ne liceat alteri, quam catholico episcopo, in cuius dioecesi sunt, eorum visitare templa. At vladikis Valachorum episcopis interdicatur omnis visitandi ecclesias modus; nam saepenumero lamentantes audivi Valachos contra eorundem sacerdotes, quod visitare aut accedere volentes nostras ecclesias, diris per ipsos afficiantur probris et poenis puniantur. Unde constat Valachos nostrum ritum et sacramenta non abhorre in defectu sacerdotum Valachorum.

Sunt etiam capitanei locorum, officialesque confiniorum admonendi sub poena indignationis et deperditionis officii, si aliquis praesumeret assistere schismaticis eorum muneribus corruptus. Nec vero ad haec usque tempora taliter umquam serperet schismaticus hostis, nisi protectionibus officialium et capitaneorum saltem indirecte foverentur. Si autem in commissione Caesarea magis catholicis favebitur quam schismaticis, tam in distributione terrarum stipendiorumque, quam in concessione immunitatum aliquarum, sub spe tantae utilitatis brevi tempore omnes nobis unirentur et caeremonias omnes catholicorum sequerentur.

Episcopatus Segniensis et Capitulum modo neque terras, neque rusticos, neque decimas habent³⁴¹; et omnes proventus annui utriusque sexaginta florenorum summam non excedunt. Olim bene poterat uterque condecenter vivere, quia ampla dominia possedisse, et decimas ex totius episcopatus Segniensis districtu colligisse dicitur. Quapropter villa Luchana in capitaneatu Bryniensi ad episcopum Segniensem spectare dignoscitur ex patentibus litteris Joannis comitis de Frangepanibus anno 1497.³⁴², quam villam ob Turcarum metum nemo inhabitavit; sed profugientes Valachi ad partes nostras ex indulgentia capitaneorum eam occuparunt et in hodiernum possident absque omni episcopi recognitione.

³⁴¹ Brajković je 1700. pokušao vizitirati Liku, ali mu vojna uprava to nije dopustila, a dopustila je pravoslavnom vladiki da ondje posjećuje svoje parohije. Brajković se zbog toga potužio caru. Zanimljivo je da svoje pravo na Liku temelji na predturskim pravima krbavskog biskupa, kako na područje tako i na desetinu. Car je 28. lipnja 1701. pozitivno odgovorio na njegov dopis (BAS, I., 16), ali se biskup ni poslije nije mogao tim pravima koristiti.

³⁴² Povelju je objavio Sladović, str. 267; usp Farlati, 132; BAS, A, 4.

Reperitur etiam infra arcem Ottochensem terra dicta Biscupnich, qua nunc burgrafius loci gaudet. Ipsum nomen dicit hanc terram concernere episcopum, licet nullius declaratione instrumenti, sed communi assertione hominum demonstrari potest.

Decimae quoque non tantum ex toto dominio Bryniensi, verum ex omnibus terris ad praefatum comitem de Frangepanibus pertinentibus juxta praecitatum privilegium episcopo cedebant. In hodiernum parochus Bryniensis loco decimae quadragesimam colligit, atque illa frui permittitur, quia aliter parochus ibidem inlocatus parochiae praesidere non intendit. Talis autem modalitas huc usque per patientiam toleranda erat, ne per exactionem decimarum illi pauci catholici a Romana defecerent Ecclesia.

Capitaneatus Ottochaz et totius Gatzkae districtus episcopo et Capitulo Segniensi exacte olim pendebat decimas, ut apparet ex anno 1497.³⁴³ Extat etiam mandatum Vladislavi regis in Capitulari archivio antiquo caractere, quo adstringuntur Gatzkenses etiam nobiles ad solvendas episcopo decimas.³⁴⁴ Nunc autem dant decimae loco quadragesimam, cuius suppeditatione ille populus ad propriam animarum necessitatem parochum et duos capellanos sustentat.

Sed et tota dioecesis Segniensis, immo et ipsi Segnienses ante hostilitatem Turcarum, ex omnibus episcopo et Capitulo exacte solvebant decimas, ut docent litterae in Archivo capitulari asservatae, et liquet ex moderni invictissimi Imperatoris privilegio de anno 1687.³⁴⁵, ubi episcopum omnium decimarum proprietarium dominum agnoscit et confirmat. Quod porro ex dominio Jablanaz Capitulum collegerit decimas de anno 1481. et 1488. liquet³⁴⁶.

Totus circuitus Krasno in episcopatu Segniensi existens a Ferdinando Imperatore et rege in eleemosynam datus fuit et donatus Capitulo Segniensi pro refrigerio animae Ludovici regis praedecessoris et sororis illius de anno 1527.³⁴⁷ Hocce territorium Krasno inlocarunt Valachi³⁴⁸ a capitaneo Segniensi

³⁴³ Farlati, 132.

³⁴⁴ U BAS nema tog dokumenta na *starom pismu*. U popisu kaptolske grade, napravljenom 1800, stoji da je takva kraljeva odluka izdana 7. prosinca 1496. (Sladović, 170). Dužnost plemića iz Gacke na desetinu senjskom biskupu već je određena 1489. (Farlati, 131; Sladović, 162).

³⁴⁵ O tome imamo samo podatak u Brajkovićevu pismu caru 1700. ili 1701. godine (BAS, I, 16).

³⁴⁶ Za 1481. nemamo potvrde u spisima, a za 1488. v. Šurmin, 334.

³⁴⁷ Sačuvan original (neregistrirana pergamena) u BAS. V. također KAS, I, 26.

³⁴⁸ Ni ovdje *Valachi* ne znači pravoslavci nego bunjevački stočari. Kad Brajković misli na pravoslavce, onda kaže *shizmatici*.

pridem positi, qui nec Capitulum pro domino agnoscunt, neque decimis pendendis subjacere volunt.

Praeterea Nicolaus de Francapanibus se suosque haeredes obligavit Capitulo Segniensi singulis annis ad pendendum quinquaginta aureos ducatos; et quolibet anno (nulla die in Adventu omissa) in cathedrali celebratur sacrum de Beata Maria Virgine, ut Mathias rex Hungariae anno 1496. et 92. et sic quilibet curavit exsolvi.³⁴⁹ Haec sacra numquam neglecta a Capitulo, sed singulis annis punctualiter persolvuntur, sub spe quod finitis belli tumultibus iterato solvantur, et non sient piam foundationem frustrari, qui sortientur terras et decimas olim Francapanibus subjectas. Ne igitur tam ardentem facta devoti Fundatoris dispositio defraudetur, supplicat una mecum capitulum Maiestati Augustissimae pro gratiosa huius legati confirmatione: cuius exsolutio vel ex decima Segniensi vel Fluminensi clementissime ordinanda speratur, ut tricesimatores Suae Maiestatis successivis temporibus sine ulla cunctatione illud pium legatum persolvant.

Capitulum Segniense constat 4 dignitatibus: praeposito, archidiacono, archipresbytero et primicerio, nec non octo aliis canonicis, ac dici potest sine omni aliquorum proventuum provisione. Tantum illis aliquid cedit ex piis legatis; hinc est quod doctores patriam fugiunt.

In Valle Segniensi³⁵⁰ cernitur destructa abbatia Sanctae Crucis, altera erat Sancti Georgii et tertia S. ... penes Segnam³⁵¹, quarta Sancti Nicolai de Gustka in Ottochaz. Supplico demississime Suae Maiestati ut commissarii Caesarei, cum ad has partes lustrandas veniunt, si quae terrae ad tales abbatiales ecclesias pertinere demonstrarentur, eas ecclesiis illis restituant, sub obligatione aliquis competentis recognitionis Suae Maiestati faciendae.

Episcopatus Modrussensis nullae extant litterae in Archivo episcopali. Capitula collegialium ecclesiarum ad haec usque tempora sciuntur litteralium instrumentorum habere nihil.

Quoniam vero Modrussa erat olim florida civitas, turrim pro pulsu campanorum, quae campanae ob Turcarum Ottochium translatae sunt, ibidemque

³⁴⁹ Darovnica Nikole Frankopana jest od 6. prosinca 1426. (Sladović, 187-188; Farlati, 125; VZA, III/1. 1901), 50; Kralj Matijaš to je potvrdio 22. studenoga 1485. (Farlati, 130; VZA, nav. mj., str. 53-54), a kralj Vladislav 1. kolovoza 1495. (Sladović, 189; Farlati, 131); 7. prosinca 1496. naređuje isti kralj senjskim vlastima da se taj novac isplaćuje od gostionice Kneginja (VZA, nav. mj., str. 54). Nije jasno na što se odnosi onaj broj 92. Matijaš Korvin je umro 1490.

³⁵⁰ Krivo piše *Segarsi*.

³⁵¹ Obično se misli da je tu Brajković zaboravio naziv Sv. Dujma. Farlati stavlja točkice (str. 155), a Sladović bez znakova sumnje stavlja Sv. Dujma (str. 51).

servantur absque restitutionis instrumento, eminentem etiamnum habet, et satis multa tam cathedralis ecclesiae, quam episcopalis et canonicalis residentiae extant rudera.

Sed brevi rursus habitaretur civitas, si episcopo Modrussensi et Capitulo illi reditus terrarum et decimarum deputarentur ac restituerentur quibus olim episcopus et Capitulum fruebantur. Quae autem terrae et qui proventus olim erant Ecclesiae et episcopi, viva dignorum virorum testimonia refferent punctualiter. Totus Capitaneatus Ogulinensis usque ad annum 1690. pendebat decimas, quibus sustentabatur parochus; postmodum quidem sacerdos decimas recusavit, et hae priter sunt amissae.

Quidquid episcopus Modrussensis ultra montem Capelae sub dioecesi continet, de huius proventibus ne obolum quidem percipit, unde olim episcopus condigne sustentabatur. Et quia certum est in Corbavia episcopum collegisse decimas, prout in uno folio antiquo inveni³⁵², ideo supplico Maiestati Caesariae pro aliquo loco ibidem episcopo Modrussensi in adiutorium mensae donando, et pro gratioso aliquo mandato, vigore cuius omnibus dioecesanis imponatur obligatio decimas episcopo solvendi, quas postmodum decimas cum Capitulo aequaliter distribueret. Idcirco si terra aliqua penes montem Kilik³⁵³ a Valachis occupata episcopo et Capitulo donaretur pro auxilio, prout humillime postulo, et episcopus et Capitulum taliter subsisterent condecenter. Tali modalitate Capitulum Noviense, quod praetendit titulum cathedralis Modrussensis, illico Modrussam transferetur, post quod tota vicinia ad populandam civitatem successive ingrederetur, ad magnum suae Maiestatis emolumentum.

Taliter fatis clare mihi videtur, quod uterque episcopatus bene provisus redderetur; et post me secure duo subjecta in duobus episcopatibus, tamquam novus fundator Sua Maiestas accomodare posset, pro animarum maiori lucro.

Vivit igitur modo episcopus Segnensis et Modrussensis ex puris decimis Vinodolensibus, quas aequaliter partitur cum capitulis collegiatarum ecclesiarum, Novi videlicet, Brebir, Grisane, Buccari et Grobnik.³⁵⁴ Praeterea ex omni decima decimae episcopalis alitur archidiaconus: quam miseranda haec sustentatio!

³⁵² 15. siječnja 1396. krbavski biskup Nikola opisuje način ubiranja desetine u svojoj biskupiji (Farlati, 98-99).

³⁵³ Klek kraj Ogulina.

³⁵⁴ Brajković, kao i njegov prethodnik Glavinić i njegov nasljednik Bedeković, ne spominje zborne crkve u Belgradu, Driveniku i Hreljinu. Pohmajević će ih u svom izvješću spomenuti kao zborne crkve s određenim brojem kanonika.

Ante aliquos annos habitatores Novi in Vinodol excolebant terram Zagory dictam, et episcopo debitam praestabant decimam. Postmodum vero eandem terram metu Turcarum desertam reliquerunt usque ad tempus futurae pacis. Sed venientibus Valachis Dominium praefatam terram tradit possidendam; ex quo, hoc titulo quod Valachi sint, justas episcopo decimas denegant.

Significo me destructam residentiam episcopi Segniae totaliter reparasse, et licet nihil invenerim episcopatu relicto a meo praedecessore, nihilominus tamen satagam ope divino etc.

Tandem Sacrae Caesariae Maiestati humillime supplico pro salutifero remedio contra schismaticos, pro fundatione meliori episcopatum Segniensis et Modrussensis seorsim sumptorum.

c) Pismo kardinalu Državnom Tajniku 11. srpnja 1702.

Eminentissimo et Reverendissimo Signore Signore Domine Graziosissimo

La rimembranza ch' il Nostro Signore ha sopra le mie umillissime suppli-
che, fatte ancora in tempo della mia permanenza a Roma, significatemi con
lettera di Vostra Eminenza ricevuta costi li 7. corrente, è effeto d'amore e ze-
lo indicibile, con cui la Santità Sua si degna d'accorrere alle necessità della mia
desolata diocesi. Il Giovinetto, a cui la benignità di Sua Beatitudine ne s'è
compiaciuta assegnare un luogo nel Collegio di Neofiti, indrizarò collà, come
pure l'altro a Loretto, nel prossimo autunno, mentre non ardisco d'espero
ora a rischio in questa calda stagione i medemi.³⁵⁵

Per terminare i affari delle mie Chiese ho dovuto immantinentemente prender
viaggio per Vienna, ove a Sua Maestà Cesarea ho rapresentato con non ordi-
naria sodisfazione del medemo, le compartitemi gratie da Sua Santità, esibendo
pure esso d'assistermi per mezo de suoi ministri in tutto quello s'opera
per l'aumento della gloria di Dio e per salute dell'anime.

Ho fatto ivi fra l'altro un'istanza, acciò i sacerdoti valachi, uniti alla Ro-
mana Chiesa vengino dichiarati con Cesareo diploma godere il privilegio
dell'immunità ecclesiastica, essendo stati sin'ora indebitamente tirati per tribu-
nali secolari. Questo fra gl'altri motivi sarà il più efficace per sortire il bramato

³⁵⁵ U gornjem izvješću Sv. Ocu Brajković moli neko mjesto u papinskim zavodima. Kad je već u srpnju 1702. došao odgovor na Brajkovićevo izvješće, po svoj prilici je njegov posjet *ad limina* bio 1700. Te godine dolazili su biskupi koji su obvezatni posjetiti *limina* svake treće godine.

fine dell'unione, si degl'accenati sacerdoti, che della plebe istessa, quale coll'agiuto Soprano spero ancor quest'anno, purchè la temporalità mi favorisca indurre in buon stato di salute e col successo del tempo, anco al rito della nostra Chiesa.

Qui a Gratz appresso la Camera, come quella che tiene il possesso delle parti riaquistate dal commune inimico, e contenute nel mio vescovato, devo operare per il ristabilimento delle chiese e parrocchie, correlativamente agli ordini di Sua Maestà, quale vuole, nell'occasione ch'ora entra nelle parti medeme una sua commissione, siino erette dette chiese et introdotti addottrinati sacerdoti, con previa assegnatione da farsi loro d'una competente sustentatione, onde possano con dovuto zelo affaticarsi nella vigna del Signore. Il che terminato, come pure altro tangente il mio vescovato, moverò verso la mia diocesi per accudire con fervore al proseguimento dell'intrapresa unione.

Sopra le mie istanze porette a Santa Sede nel merito del convento di Tersatto, come in quello de frati della mia diocesi, non vedo sin'ora alcuna resolutione.³⁵⁶

Tanto per obbligo che mi corre, ho voluto significare a Vostra Eminenza, riservandomi poi di darne distinta relatione dell'operato a Sua Santità, alla quale pregando da Sua Divina Maestà lunga serie d'anni e felicità nel governo, a Vostra Eminenza humilmente baccio le mani.

Di Vostra Eminenza
Divotissimo et obligatissimo servitore
Martino vescovo di Segna e Modrussa

Gratz li 11. Luglio 1702.

d) Pismo kardinalu Državnom tajniku 28. rujna 1702.

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Signore Domine Graziosissimo.

La tardanza che l'Eminenza Vostra ha provato nell'aver la notitia del stato di questo mio faticoso vescovato, sono caggione diversi emergenti, ch' in coteste parti succedono, e specialmente quello della Licha e Corbavia, habitata da popolo discolo irrefrenato, consistente in Turchi novamente battezzati e Valachi scismatici e cattolici. Questi Valachi sotto li 6 d'agosto hanno trucida-

³⁵⁶ Vidi gore izvješće o Trsatskom svetištu i o potrebi da se zaštite dragocjenosti, te o problemu što redovnici ne dopuštaju biskupsku vizitaciju.

to suo Comandante barone Rhambisel et il conte Coronini³⁵⁷ già per quanti deposti dal comando, nella chiesa dove s'erano ritirati. Fù causa cattivo governo camerale, qual pone agl'ufficii persone interessate, che fanno mille ingiustitie, spogliando i poveri huomini, condanandoli per minimo errore a pena d'ori 100, spiantando le case e sententiando in galleria senza sufficiente motivo, come effettivamente lo fecero questi trucidati, a causa di che segui anco tal inaudita attione. Si tramava in questo punto male di pessima conseguenza, mentre ch' i delinquenti scorevano per tutte le vicinanze per obligare a forza tutti d'unirsi a loro, onde potessero con maggior sicurezza contrastare a loro Signore terrestre. Si temevano all'ora mali oltre il successo molto maggiori dalla seguita conspiratione, pregiudicievole alla causa di Dio e di Cesare, e si credeva fra l'altro che gl'accenati neo christiani fuginano in Turchia mezzo giorno da loro distante e ritornerano alla setta mahometana. Gli cattolici poi, che tirando a loro partito i scismatici deviarono dal vero sentiere della salute, ed unendosi con questi discacciarono tutti i nostri sacerdoti ch' ivi s'attrovano. Quanto poi al Prencipe, che stante la seguita sollevatione, potrebbero i stessi adherire ai vicini confinanti, d'onde havrebbero seguiti anco eccessi non già uditi in queste vicinanze.

In queste circostanze non v'era uno chi vi si volesse interponere per ovviare a tanti mali. Onde io presi in considerazione la gloria di Dio, la salute di quell'anime et il servizio del Cesare, anco postposto ogni pericolo n'accorsi con celere passo in quelli contadi, ove venendo subito da principio nel giorno dell'Assonta Madona, fuori della chiesa nel luogo habitato da medesimi malfattori, con un sermone primieramente ho sedato coll'ajuto di Dio furiosi animi, et un pocho doppo convennero più di due mille anime, alle quale feci discorso tocante la fedeltà dovuta a Dio et al Prencipe. Questi duri cuori con la destra di Dio in un derepente toccati, tutti si sottomessero all'anima mia, assicurandomi che tutto farano quanto da me sarà imposto a loro; come veramente tutti levati tre ditta (è loro solito modo di giurare) giurarono di voler sempre vivere nella religione catholica e morire; e che al Cesare sarano sempre fedeli, pronti di sparger sino una goccia di sangue nel di lui servizio. Fatto ciò e vedendo io che riconoscano l'errore comesso, ho dichiarato la scomunica, qual hann' incorso per volontario homicidio, violatione della chiesa e per il spoglio preso; feci serar tutte le chiese dando a loro tempo di

³⁵⁷ O tzv. Ličkoj buni i o tome što je on učinio da se ljudi smire, Brajković je već 17. kolovoza 1702. izvijestio državna nadležstva (R. LOPAŠIĆ, *Spomenici hrvatske krajine*, III., str. 214-216). U ovom spisu ima nekih novih detalja, a posebno je vrijedan zbog toga što opisuje kako je na Malu Gospu u Perušiću završeno vrijeme pokore. Dvojice zapovjednika ubijena su 6. kolovoza u ribničkoj crkvi, susret s pobunjenicima bio je 15. kolovoza kod crkve Velike Gospe u Pazarištu (danas Klanač). Brajkovića je u svim tim pomirbenim akcijama pratio lički arhidakon, pop Marko Mesić.

pentimento sin' il giorno della Natività della Vergine, sin' il quale dovrebbero e pentirsi del fallo, e restituire la cassa camerale rapita. Mi premeva d'avantaggio togliere l'accenata conspiratione, per il che non perdonando a fatiche, scorreva tutto questo ben vasto paese, ove primieramente fra i Turchi battezzati veruno fù chi non dicesse di mai fuggire da questa santa fede, anzi ch' ogn'uno di loro voglia più tosto morire, tanto con giuramento affermarono, ch' Iddio gl' abbi condotto a questa vera strada di salute, e che riconoscono l'erore, nel quale per il passato erano. Dall'altro canto poi giurarono tutti la fedeltà al Prencipe. Così anco si fece in tutta la Licha. Restarono per tutto disuniti que' animi che prima havevano concordamente conspirato, di maniera che s'anco i delinquenti vorebbero in avvenire sforzati di tenir loro partito, che mai v'acconsentiranno.

Fatte tutte le bone dispositioni, ch' a mio officio convengono nella Licha immediatamente, men' andai nella Corbavia, ove in mezzo di quel contado uniti da mille huomini tutti quasi scismatici (stante ch' in quel distretto non s'attrovano più di 40 famiglie di cattolici) m'aspettarono, quali medemamente promisero e giurarono la fedeltà, pregando d'adoperarmi per loro alla Cesarea Corte, acciò essendo essi innocenti dal fatto, non venissero a patire. Tanto anco feci non solamente per questi, m' anco per tutti gl'altri, quali o sono innocenti, o furono sedotti da tumultuari, sopra di che anco la Sua Maestà Cesare benignamente gl'assecurò.

Venne intanto l'accenato giono della Natività, quando in loco Perussich così detto habitato da neo Xtiani, et a questo fine destinato venero i delinquenti tutti pentiti, quali confessati con fatta già restitutione della suddetta cassa camerale, furono asolti dall'incorse censure, e data la facoltà a tutti quelli sacerdoti di poter liberamente aprire le chiese, celebrare la santa messa et administrare i santi sacramenti.

Di tutto ciò ne fù data parte alla Corte Cesarea et alla camera di Gratz, quale con triplicati rescritti mi raccomanda queste parti per tenir le medesime in devotione.

Richiamato del bisogno delle mie Chiese, ritornai in queste, ma lodato sii il Signore dal tempo ch'io me ne partii s'attrova tutto in quiete. Occasione era e tempo Vostra Eminenza di fare del bene in quelle parti, sin' a quest'ora nel merito dell'unione di scismatici, m' il seguito caso molto l'ha impedito. Forsi però il tutto seguirà con maggior efficacia, stante che li medesimi scismatici, temendo la temporalità, corrono palesamente alla mia protezione. Intanto sin'ora non v'è quasi loco in Licha dove si ritrova il mio parocho, (che) non vadino in nostre chiese molti di questi, con dar anco al medesimo

qualch'annua ricognitione. Fra l'altro in un loco separato, detto Cossin, non volevano admettere il loro vladicha, cioè vescovo, et essendo ivi il scismatico parocho ignorante, vengono alla nostra chiesa e palesamente dicono di voler dare al nostro sacerdote, quello dano al loro. Ciò vien caosato, perchè anco al decorso alcuni d' essi principali si sono condotti al retto sentiere.

Tanto volsi per obligo notificare a Vostra Eminenza, soggiungendo ch' il neofito tengo quivi sin' a tanto sarà sicuro il passo d'andare in Ancona, dove indrizzarò il medesimo, e di la a Roma, e l'altro per Loreto.³⁵⁹ Mentre in contestatione della servitù mi confermo.

Di Vostra Eminenza devotissimo et obligatissimo servitore

Martino Braikovich

Vescovo di Segna et Modrussa

Segnia 28. Settembre 1702.

³⁵⁹ Riječ je o dvojici pitomaca od kojih će jedan ići u Rim u zavod Neofiti, a drugi u zavod u Loreto, što je Sveta Stolica odobrila nakon Brajkovićeve molbe u njegovu izvješću.